

O kulturi Čisto nič posebnega

Igor Koršič

»Čeprav se kultura prikazuje kot nekaj zelo posebnega, to dejansko ni.«

Žiga Turk, superminister
Sobotna priloga, 21. aprila 2012

Leto 1963 je neki leningrajski časopis opisal poezijo ruskega pesnika Josipa Brodskega kot »pomografsko in antisovjetsko«. Pesnik sam je bil »psevdo pesnik v znamenitih hišah«. Naprej so ga dali v umobolnico in potem so ga obsodili na pet let prisilnega dela zaradi »socialnega parazitizma«. Sodnik: »Kdo vas je priznal za pesnika? Kdo vas je uvrstil med pesnike?« Brodski: »Nič. Kdo me je uvrstil v človeško vrsto?« Po vrtni prisilnega dela ga je štutilo zavzemanje zahodnih poklicnih kolegov in Sartra. Leta 1972 ga je uradni sovjetski psihater diagnosticiral za psihopata, »ki se ga lahko brez škode za družbo izzene«. Ker Brodski ni hotel emigrirati, so ga agentje posadili na letalo za Dunaj. Samouk je potem predaval na univerzah Yale, Michigan, Columbia in Cambridge. Leta 1987 je prejel Nobelovo nagrado. »Kakšno kartero je KGB pripravilo našemu rdečelassu prijatelju!« je vzkliknila Ana Ahmatova. Andrej Snežnevski, psihater, ki je to nenavadno kartero omogočil, je istega leta umrl. Če bi še živel, bi zagotovo vodil kako rusko demokratsko stranko. Ali ministrstvo za kulturo.

Rabota ruskega komunistma? Ni čisto tako. Ali vas to ne spominja na nekaj, čemur ste priča te dni? Pomislite na občasne izjave politikov in superministra. Pomislite na pogramne na naše pesnike v odvratnih strankarskih trobilih in politično organiziranih internetnih komentarjih. Je zdaj jasno, od kod zmerjanje s »parazitom? Brodski: »Na splošno je ozadje [tega] opravljanja pesnikov instinktivna želja vsake družbene ureditve – pa naj bo demokracija, avtokracija, teokracija, ideokracija ali birokracija – kompromitirati in zmanjšati avtoriteto poezije. Saj poezija, poleg tega, da tekmuje z avtoriteto države, postavlja pod vprašaj posameznika kot takega, njegove dosežke in njegovo mentalno ravnotežje, sam smisel njegovega obstoja. /.../ Ko gre za poezijo, je vsak meščan Platon.«

Superminister Turk ugotovitve, da kultura ni »nekaj zelo posebnega«, po že ustaljeni

Morda bi se
državljeni Slovenije
bolj zavedali svoje
odgovornosti, če
bi namesto očitno
defektne države
imeli knjižnico.

navadi ne argumentira. Je pa že od znamenitega Platónovega besedila jasno, da kultura je posebna. Kar ne pomeni nujno, da je nekaj več. Drugačnja je zaradi posebnega odnosa do oblasti. Zato, ker osmišlja, kultura konstituirata skupnosti. Da je »osrednji ideološki aparat družbe«, je teoretična redukcija njenih filistrskih nasprotikov. Osebnost so umetniki lahko na strani tega ali onega »ideološkega aparata«. Pustimo ob strani nastopače. Kakovostna kultura bo oblast vedno ogrožala, oblast kot tako, ne glede na ureditev in barvo. Umetnost relativizira pripovedi, s katerimi se oblast legitimira. Razvija množnosti drugačnih zgodb. Zgodovina je zgovorna o subverzivnosti umetnosti. Celini, Hamsuni, Karadžiči in Kusturice so izjeme in morda celo žrtve. Ne vem, kakšno poezijo piše Karadžič, vendar je čisto mogoče, da je vredna, kot sta izjemna opusa prohibiterjevskih pisateljev Hamsuna in Celina. Ta posej je pač rizičen, je »onkraj dobrega in zla«. Na drugi strani je vrsta tistih, ki so osebno in po svoji umetnosti kljubovali oblasti, neskončno dolga. Če začnemo naštevati Goye, Zolaje in Cankarje, ne bomo prišli do konca. Zato kultura omogoča mišljenje novega, še ne vidnega, še ne izkušnega in še ne dojetega. Kultura, vredna tega imena, je vedno alternativna obstoječemu redu. Zato gre oblasti v nos.

Plačilo in plačevanje za besede

Vloga kulture pri nastanku naše države je dvojna. Pisateljska ustava je neposredni poseg kulture v pojle političnega. Tu se je kultura posodila politiki, celo dobesedno, tako da je pisateljsko društvo za te potrebe ponudilo svoje prostore. Kljub temu pri zahtevi po vračanju samostojnega ministrstva ne gre za dočimjšavost, za vračanje posebnega, politično zaslužnega položaja. Ne gre za zahtevo po priznanju njene državno konstitutivne vloge. In za zaščito od politike. Kultura je mujen protipol politični oblasti. Večina vladarjev se je s posebno »destrabilizacijsko« vlogo kulture spriznala. Le parveniji ne. Že institucija dvojnega norca priča o tem.

Pri nas si vladajoči želijo nadaljevati neuspešno delo kulturnih ideologov Jegliča, Mahniča in Zilnerla. S tem prekinjajo tradicijo posebne pozornosti do kulture na Slovenskem. Spoštovanje do knjige od Trubarja naprej. Uspehe Mohorjevič in Prešernovih družb. Uspehe vseh predanih duhovnikov in učiteljev. Seveda so vedno bili tudi gorečnejši in filistri, požigalci knjig. Vendar niso prevladovali. Ob Jegliču in »svobodomiselnih« je bil Cankar s svojo avtoriteto. Danes pa kot da se je neka manjšina odločila, da bo pometa z vsem, kar ne ustreza njenemu populističnemu filistrstvu. Še pred kratkim so po slovenskem podeželju potovali vandroci, beraci in cigani. Ljudje so jih spoštovali in hranili in tako izražali spoštovanje do kulture. Skupaj z zdravilstvom so iz kraja v kraj prenašali zgodbe kot nekoč antični pesniki. Relativizirali so prevladujoče življenjske navade. Vrtni red – izbrisani, Romi, kulturniki, javni sektor – ni naključen. Gre za pesništvo

Foto AFP

v vseh mogočih oblikah, za prenavljanje naših pripovedi. Gre za čiščenje jezika. Nesnaga predstavljajo »klisėj«, jezikovna podlaga laži in nesmislov, katerih poglavitna izdelovalka je politika.

Brodski: »Tisto, kar ima pesnik skupnega s svojimi manj artikuliranimi sotrpini, je to, da je njegovo življenje talec njegovega poklica, in ne obratno.« Umetnik nima izbire. Je politican. Ključ ga govornika njegove umetnosti. »Ne gre samo za to, da za svoje besede dobi plačilo (redko in mizerno): poanta je v tem, da besede tudi sam plačuje (pogosto na grozljiv način). /.../ To plačilo nima zgolj oblike ignoriranja, preganjanja, zapiranja, izгона, pozabe, studa nad samim sabo, negotovosti, kesanja, norosti; cela vrsta odvisnosti prav tako predstavlja uporabno valuto za to plačilo. /.../ Pri tem ne gre za vzroke pisanja, ampak za njegove posledice. Če rečemo grobo, zato, da bi lahko svoje delo prodal, in zato, da bi se izognil klisėjem, mora naš pesnik vedno znova na področju, kjer ni bilo še nikogar – mentalno, psihološko ali leksično. Ko dospe, odkrije, da tam resnično ni nikogar, razen morda izvirnega pomena besede in tistega izvornega razločujočega glasu. Kar ima svojo ceno. Dajl časa, ko je pri tem – pri izrekanju nečesa, kar dotlej še ni bilo izrečeno –, bolj posebno postane njegovo obnašanje. Razodetja in uvidi, ki si jih je pridobil v tem procesu, ga lahko vodijo v precejšnje samomega sebe – ali pa, bolj verjetno –, k poglobilni poniznosti pred silo, ki jo siliti za svojimi uvidi in razodetji. Lahko se naleze prepričanju, starejšega in trdnejšega od česar koli, ki mu ga prinese jezik, svojemu glasniku, svoji modrosti in poznavanju prihodnosti.« »... kajti pesem – vsaka pesem, ne glede na njen predmet – je dejanje ljubezni same, ne toliko ljubezni avtorja do svojega predmeta kot ljubezni jezika do detčka resničnosti.« Zato Pasternak lahko vzklikne: »Veliki bog ljubezni, veliki bog detajlov!«

Pesnik (umetnik) pri svojem delu združuje dva načina mišljenja, eden prevladuje na Zahodu, drugi na Vzhodu. Prvi je analitičen in racionalen, drugi intuitiven in sintetičen, piše Brodski. Pri enem je človek kot *cogito* (mislim) aktiven nasproti predmetu mišljenja, drugi način zahteva samozatajevanje, da lahko spregovorijo stvari same. »Z drugimi besedami, pesem vam predstavlja primerke popolne, ne enostranske, dejavne človeške inteligence. Prav to utemeljuje poglavitno privlačnost poezije, poleg uporabe rimičnih in glasovnih lastnosti jezika, ki so že same po sebi precej nagnjene k razodetju. Pesem tako rekoč govori svojemu bralcu: 'Bodi tak, kot sem jaz!' In v trenutku branja postaneš tisto, kar bereš, postaneš stanje jezika, prav to je pesem in njena epifanija ali razodetje postaneta tvoji. Tudi ko zapreš knjigo, sta še vedno tvoji, kajti ne moreš se vrniti v stanje, ko ju še nisi doživel. To je vse, za kar gre pri evoluciji.«

Vaš odnos do Stendhala?

Pri trenutnem pogromu nad kulturo je pomenljiv skoraj molk univerz. Da se univerza oglasi šele, ko je neposredno prizadet njen obstoj, ji ni v cast. Priča smo dnevlim nestrokovnim in nezakonitim posegom vladajočih. Ni čudno, da se kultura večine študentov konča pri pivu. Ti študentje so elita, katere naloga je razvijati in štiti kulturo. In to vsakršno kulturo, od politične, znanstvene do umetniške. Da se vlada pri protikulturnih, protisocialnih in protidemokratskih ukrepih sklicuje na podporo »kupljenih« študentov, je nezasišano. Študiranje so bili v zgodovini človeštva, razen takrat, ko so jih ugrabili totalitarni režimi, nosilci kulturne prenoje. Kultura pomeni možnost razvoja, prihodnost naše skupnosti, usodo demokracije in odgovornost do prihodnosti človeške vrste.

Morda bi se državljeni Slovenije bolj zavedali te odgovornosti, če bi namesto očitno defektne države imeli knjižnico. Brodski: »Niti malo ne dvomin, da bi bilo veliko manj gorja na svetu, če bi svoje voditelje izbrali na podlagi njihovih bralnih navad in na političnih programov. Zdi se mi, da bi potencialnega gospodarja svoje usode najprej morali vprašati, ne kako si zamislja zunanjo politiko, ampak kakšen je njegov odnos do Stendhala, Dickensa, Dostojevskega. Če zaradi drugega ne, vsaj zato, ker je pik in pak svetovne literature v osnovi človekova različnost in perversnost in je kot taka lahko zanesljiv antipod vsakemu poskusu – obstoječemu ali takemu, ki bo šele odkrit – po splošnih in naglih rešitvah problema človeške eksistence. Vsaj kot oblika moralnega zavzemanja je literatura veliko zanesljivejša od sistemov verovanj ali filozofskih doktrin.« Tu kaj in danes bi morali sistemom verovanj in filozofskih doktrin dodati surove predsodke, ideologijo naših trenutnih gospodarjev. Hlinijo, da služijo povpraševanju ljudstva. Ne vedo, da pri kulturi ponudba ni plod povpraševanja, ampak prav nasprotno.

Sicer pa kultura res ni čisto nič posebnega. ■